

Etninė tematika ir nepakantumas Lietuvos žiniasklaidoje: dienraščių analizė

Vida Beresnevičiūtė, Monika Frėjutė-Rakauskienė

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

SANTRAUKA. Straipsnyje nagrinėjama, kaip etninės mažumos, pabėgėliai, imigrantai ir kitos grupės bei etniniai klausimai aprašomi Lietuvos spaudoje, kokios vyrauja pagrindinės etninių mažumų grupių charakteristikos. Pasitelkus etninio nepakantumo žiniasklaidoje raiškos formų klasifikaciją, pateikiami Etninių tyrimų centro atliekamos etninės tematikos spaudoje stebėsenos apibendrinti rezultatai bei etninio nepakantumo ir ksenofobijos Lietuvos spaudoje pavyzdžiai. Pagrindinį duomenų masę sudaro 2005 m. spaudoje pasirodę pranešimai etnine tema. Didėjantis informacijos srautas etnine tematika, kuriame dominuoja santykinai „silpnės“ nepakantumo konstravimo spaudoje formos, pvz., negatyvus mažumos grupės vaizdinio kūrimas teksto pagalba, etninės arba religinės grupės minėjimas žeminančiame kontekste ir pan., sutampa su stiprėjančiomis visuomenės neigiamomis nuostatomis ir etninio nepakantumo tendencijomis tam tikrų etninių grupių atžvilgiu. Dažniausiai minimos šios etninės ir religinės grupės: rusai, žydai, čigonai (romai), musulmonai ir imigrantai. Minėtos grupės spaudoje vaizduojamos priskiriant joms reikšmingus negatyvaus turinio bruožus, mažai dėmesio skiriant realioms mažumų grupių problemoms bei informaciją pateikiant vienpusiškai.

Pagrindiniai žodžiai: ETNINIS NEPAKANTUMAS, ETNINIŲ MAŽUMŲ GRUPĖS, SPAUDOS ANALIZĖ.

Žiniasklaidos vaidmuo skleidžiant rasistinių ir etninių nepakantumą

Žiniasklaida gali būti nagrinėjama kaip tam tikras socialinių reiškinių rodiklis (pavyzdžiui, socialinių nuostatų barometras) arba kaip savarankiškas analizės objektas, kuris gali būti lyginamas ir analizuojamas kartu su kitais duomenų šaltiniais. Šiuo atveju svarbus žiniasklaidos kaip tarpininko vaidmuo (ne tik tarp informacijos šaltinių ir informacijos gavėjų, bet ir tarp informacijos objektų ir informacijos gavėjų), kuris suteikia informacijos apie įvairias etnines grupes, su jomis tiesiogiai nesusiduriant kasdienėje veikloje. Informacija apie asmens etninę kilmę, odos spalvą, religiją, lytį ar kitas charakteristikas, pateikta tam tikrame socialiniame kontekste, gali lemti išankstinius vertinimus, nusistatymus bei etninius santykius. Ryšys tarp etninių santykių (ir jų vaizdinių) konstravimo žiniasklaidoje¹ ir socialinėje tikrovėje nebūtinai yra tie-

¹ Žiniasklaidos ir visuomenės sąveikos, įskaitant žiniasklaidos įtaką visuomenei, nagrinėjamos pasitelkiant įvairias socialinių mokslų teorines perspektyvas, tačiau iki šiol stokojama

Etninis nepakantumas Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje: komentarai internete

Lina Auškalnienė

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

SANTRAUKA. Demokratiškoje valstybėje spaudos, žodžio laisvė, naujienų pateikimas tiesiogiai siejami su socialine atsakomybe, integracija ir tolerancijos plėtra. Tačiau visuomenėje netyla diskusijos apie etninių grupių diskriminaciją, etninio nepakantumo apraiškas žiniasklaidoje, ieškoma efektyvių būdų užkirsti kelią rasizmui, ksenofobijai ir kitoms internete sklindžiamoms etninės netolerancijos formoms. Žiniasklaidos veikla reglamentuojama remiantis įstatymais, teisinėmis, profesinio reguliavimo normomis. Internetinės žiniasklaidos ir komentarų naujienų portaluose atvejis – naujas žvilgsnis į viešąjį diskursą. Daugialypė, interaktyvi, laisva internetinė žiniasklaida – specifinė etninio nepakantumo apraiškoms jautri erdvė. Tyrimo objektas – etninio nepakantumo fenomenas. Etninis nepakantumas – visuomenėje vis dar prieštarigai suvokiama ir vertinama tema, o naujienų portalų komentaruose aptinkamos nepakantumo bei netolerancijos apraiškos tik pastaruoju metu ėmė susilaukti didesnio visuomenės ir pačios žiniasklaidos dėmesio. Straipsnyje pristatomoje straipsnių komentarų atvejo studijoje atkreipiamas dėmesys į atvirų etninio nepakantumo apraiškų sklaidą internete.

Pagrindiniai žodžiai: ETNINIS NEPKANTUMAS, INTERNETINĖ ŽINIASKLAIDA, KOMENTARAI INTERNETE.

Įvadas

Nors įstatymai užkerta kelią atviroms nepakantumo apraiškoms, šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje aktualus ir kitos raiškos – „nematomas“ – nepakantumas, viešajame gyvenime įtvirtinamas tekstu ir kalbėjimu. Technologijų amžiuje virtuali interneto erdvė atveria naujas galimybes ne tik laisvai minties raiškai, bet ir verčia susimąstyti apie naujas nepakantumo raiškos formas. Šio straipsnio tikslas – etninio nepakantumo apraiškų Lietuvos internetinės žiniasklaidos komentaruose analizė. Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama komentarams internete, analizuojama jų retorika, diskutuojama apie juose pateikiamus daugumos ir etninių mažumų santykių stereotipus.

Straipsnio pagrindas – nuo 2004 m. sausio iki 2005 m. sausio mėn. vykdytos internetinio naujienų portalų DELFI stebėsenos duomenų pagrindu atliktos naujienų ir diskusijų (komentarų) turinio analizės rezultatai (Diliūnaitė 2005).

Kaip lietuviai komentuoja straipsnius tautine tematika? Išvalgos iš interneto komentarų

Gunnar Madsen

KOPENHAGOS UNIVERSITETO HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO MAGISTRANTAS, 2002/2003 M. M. STUDIJAVĖS VDU VIEŠOSIOS KOMUNIKACIJOS KATEDROJE

SANTRAUKA. Analizuodamas interneto portalo komentarus, autorius siekia pažvelgti į nematomą visuomenės diskursą. Po politikos ir krepšinio komentarų skaičiumi išsiskiria etninė tematika. Šiame straipsnyje autorius apibendrina 2005 m. kovo mėn. DELFI portale pasirodžiusių komentarų išsamią analizę. Nors straipsnių etninė tematika konkrečios temos ir atitinkamai komentarų diskusijų turinys šiek tiek keitėsi, tačiau jose atpažįstamos tos pačios kategorijos, tie patys stereotipai, kuriuos galima aptikti nagrinėjant viso praėjusio pusmečio interneto diskusijas. Remdamasis prielaida, jog komentaro autorius transliuoja socialinėje aplinkoje egzistuojančias idėjas, taip jas plėtodamas, apžvelgęs straipsnių apie žydus, čigonus ir santykių su Rusija tema komentarus, autorius teigia, kad idėjų, kiek jos susijusios su etnine tematika, nėra daug, tiksliau stebina idėjų skurdas, seni stereotipai ir nepastebimas socialinis angažuotumas. Straipsnio pabaigoje pateikiamos rekomendacinės gairės dėl etninio nepakantumo prevencijos plėtros internete Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: INTERNETAS, KOMENTARAI, ETNINĖS GRUPĖS, PREVENCIJA.

Išvalgos iš interneto komentarų

Daugelyje Lietuvos interneto portalų, taip pat ir laikraščių tinklalapių, lankytojai gali komentuoti publikacijas, kas, tiesą sakant, nėra labai įprastas dalykas Vakarų Europos šalyse. Didžiausio naujienų portalo DELFI apklausos duomenimis, maždaug 30 proc. skaitytojų dažnai rašo komentarus. Tad komentarai yra gausi ir įdomi medžiaga, kurią tiriant galima pažvelgti į tą visuomenės diskursą, kuris ne visada aiškiai matomas stebint savikontrolės mechanizmus turinčią žiniasklaidą.

Gausiausiai komentuojami politika ir krepšinis daugmaž atitinka transliacijų gausą ir su šiomis sritimis susijusią informaciją stebinčios auditorijos mastą. O štai dar viena populiarūs komentarų sritis – etninė tematika – yra ypatinga, stebinanti tuo, jog gana retą žiniasklaidoje etninių santykių temą lydi palyginti didelis komentarų kiekis, ir komentatoriai savo poziciją mėgsta tiesmukai išaiškinti internete. L. Diliūnaitė DELFI skelbtame straipsnyje yra teigusi, kad lietuviškiems komentarams internete būdingi nepakantumo simptomai – stigmatizavimas, išskyrimas, iracionali neapykanta. Atlikę 2005 m. kovo mėn. komentarų tyrimą pažvelgėme iš arčiau, kokią vietą jie užima elektroniniame diskurse.

Dešinysis ekstremizmas Lietuvoje

Giedrius Kiaulakis

HOLOKAUSTO IR ŽYDŲ KULTŪROS LIETUVOJE STUDIJŲ CENTRAS „ATMINTIES NAMAI“

SANTRAUKA. Šiame straipsnyje nagrinėjamos dešiniojo ekstremizmo apraiškos Lietuvoje pastaraisiais metais. Pirmajame skyriuje autorius atskleidžia ekstremistinių organizacijų ištakas, struktūras ir veiklos strategijos ypatumus, ideologinių nuostatų turinį. Šaltinių duomenų analizė leido nustatyti, kad panašios pakraipos veiklos požymiai būdingi tiek legalų statusą turinčioms kai kurioms Lietuvos politinėms partijoms, tiek neformaliai jaunimo grupuotei – skinams (skinheadams), todėl šios organizacijos ir tapo pagrindiniu tyrimo objektu. Kitas svarbus straipsnio aspektas – dešiniojo ekstremizmo atstovų vaidmuo rasistinio pobūdžio nusikaltimuose. Pastarieji nagrinėjami klasifikaciniu pagrindu, išskiriant ir apibendrinant keturias nusikaltimų kategorijas bei įvardijant, prieš kokias asmenų grupes bei kokiais motyvais remiantis jie buvo įvykdyti ir kokios teisminės atsakomybės susilaukė šių nusikaltimų vykdytojai. Vienas svarbesnių tyrimo akcentų – rasistinės propagandos sklaida lietuviškos spaudos leidiniuose. Atlikta dešiniojo ekstremizmo reiškinio Lietuvoje analizė byloja, kad vienas svarbiausių rasistinių nusikaltimų turinio, taip pat ir ekstremistinių organizacijų veiklos aspektas yra antisemitizmas.

Pagrindiniai žodžiai: DEŠINYSIS EKSTREMIZMAS, SKINAI (SKINHEADAI), ANTISEMITIZMAS, RASISTINIAI NUSIKALTIMAI.

Ekstremistinės organizacijos: veiklos tikslai ir pobūdis

Dešinysis ekstremizmas Lietuvoje yra santykinai naujas reiškinys, kuris nėra plačiai tyrinėjamas, įvairius šio reiškinio aspektus apibūdinančių sąvokų ar sampratų sistema dar nėra susiformavusi. Tokią tendenciją daugiausia lemia faktas, jog su ekstremizmo plėtra susijusios struktūros yra kintančios, dažnai ir neformalios, todėl ir reiškinio turinį atspindinti terminologija stokoja išgrynintų sąvokų. Neatsitiktinai kai kurios autoriaus straipsnyje¹ vartojamos sąvokos greičiausiai turėtų būti ateityje tikslintinos. Pridurtina, jog ekstremistinėmis įvardijamos dviejų kategorijų organizacijos: politinės partijos ir neformalios grupuotės. 2006 m. Lietuvoje priskaičiuota daugiau kaip 30 politinių partijų, iš jų dauguma – mažos ir neįtakingos, neatstovaujamos Seime ir negau-

¹ Dalis šio straipsnio medžiagos paskelbta autoriaus knygelėje: Kiaulakis G. (2002) *Dešinysis ekstremizmas Lietuvoje*. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras.

Romų švietimo iššūkiai¹

Tadas Leončikas

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

SANTRAUKA. Straipsnyje įvertinama romų padėtis Lietuvos bendrojo lavinimo sistemoje – apžvelgiama bendra informacija apie romų švietimą, įvertinamas išsilavinimo lygis, lietuvių kalbos mokėjimas, pateikiama duomenų apie romų moksleivius. Išanalizavus švietimo politikos kontekstą ir praktikas, apžvelgiami teigiamos praktikos pavyzdžiai, kad būtų galima susidaryti išsamų vaizdą apie romų švietimo iniciatyvas. Taip pat identifikuojamos romų dalyvavimo švietimo sistemoje problemos. Mokyklos nelankymas ir prasti rezultatai siejami su faktu, jog dalis romų kilmės mokinių mokyklą pradeda lankyti vyresnio, nei įprasta, amžiaus, todėl ankstyvesnis mokinių įtraukimas į švietimo sistemą laikomas esminiu veiksniu, kuris padėtų įveikti tendenciją, kai santykinai didelė romų dalis mokyklą meta jos nebaigę. Pastebima, kad tam tikra dalis romų telkiasi specialiosiose ugdymo įstaigose, kas rodo, jog bendrojo lavinimo sistema nesugeba atsižvelgti į kai kuriuos romų šeimų poreikius. Ikimokyklinis ugdymas, sistemiška socialinė pagalba ir socialinių pedagogų veikla kai kuriais atvejais patvirtina, jog romų lankomumą ir mokymosi rezultatus galima pagerinti. Politikos lygmeniu trūksta ilgalaikės romų švietimo strategijos, tačiau taip pat reikia stiprinti mokyklų pajėgumus atsižvelgti į individualius romų moksleivių ir romų šeimų poreikius. Nepaisant pozityvaus nevalstybinių organizacijų indėlio, jų veikla nėra sistemiška, todėl kryptinga valstybės strategija yra esminė norint pakeisti romų padėtį švietimo sistemoje.

Pagrindiniai žodžiai: ROMAI, ŠVIETIMAS, IŠSILAVINIMAS, SPECIALUSIS UGDYMAS.

Įžanga

2001 m. surašymo duomenimis, Lietuvoje užregistruotas 2571 asmuo, laikantis save romu/čigonu, tačiau manoma, jog ne visus romus pasiekė surašymas, todėl tikrasis jų skaičius yra didesnis ir gali siekti apie 3000. Romai gyvena visoje Lietuvoje, daugiausia yra susitelkę Vilniuje, Vilniaus apskrityje, Kaune, Panevėžyje, Šiauliuose ir Klaipėdoje. Didžiausia ir labiausiai nuskurdusi grupė gyvena Kirtimuose – gyvenvietėje, kurioje daug persidengiančių socialinės

¹ Šiame straipsnyje tiesiogiai remiamasi 2004 m. Etninių tyrimų centro atlikta studija, kurią, siekdamas išanalizuoti romų padėtį Lietuvoje ir visose kitose ES šalyse, inicijavo Europos rasizmo ir ksenofobijos monitoringo centras (EUMC). Žr.: [http://www.ces.lt/downloads/structure/files/Roma_Lithuania.pdf]

Tyrimus atliko V. Beresnevičiūtė ir T. Leončikas.

Bendros vertybės ir socialinė sanglauda etniškai padalytose visuomenėse

Pål Kolstø

OSLO UNIVERSITETAS, NORVEGIJA

Guri Tyldum

FAFO INSTITUTAS, NORVEGIJA

SANTRAUKA. Straipsnyje nagrinėjamas klausimas apie žmonių bendruomenių integralumą etniškai padalytose visuomenėse, klausiant, kas lemia visuomenių sanglaudą. Autoriai pateikia pagrindinių Vakarų sociologijos teorijų (pvz., normatyvinis funkcionalizmas, racionalaus pasirinkimo teorijos, komunitarizmas, daugiakultūriškumas ir kt.), analizuojančių vertybių vaidmenį visuomenėse, ypatingą dėmesį skiriant daugiaetninėms visuomenėms, apžvalgą bei pateikia pagrindinius Rusijos Federacijos vertybėmis grįsto valstybės kūrimo metmenis. Atliktame empiriniame tyrime, kuris nagrinėja vertybių sanglaudą ir bendrą identitetą šešiuose Rusijos regionuose (Maskvoje, Sankt Peterburge, Novosibirske, Komi, Baškirijos ir Dagestano respublikose), siekiama empiriškai patikrinti prezidento V. Putino valstybės kūrimo programą. Studijos duomenys patvirtina bendrą „rossiiskie“ vertybių egzistavimą, kurios skirtingai išsidėlioja atskiruose regionuose ir tarp atskirų etninių grupių. Kiekviename regione buvo lyginamos įvairių kultūrinių, etninių ir socialinių grupių vertybinės orientacijos, o tyrimo rezultatai leido sudaryti daugiaspektę šiuolaikinės Rusijos vertybių mozaiką.